

College voor Toetsen en Examens

TOELICHTING OP DE SYLLABI NEDERLANDSE TAAL EN LITERATUUR

Versie 1.0, 28 augustus 2025

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	3
2	TOELICHTING OP PROCES	4
	WERKWIJZE	4
	VERLOOP VAN DE ONTWIKKELFASE	4
3	NIEUW TE TOETSEN INHOUDEN CENTRAAL EXAMEN	8
	SAMENHANG	8
	DIVERSITEIT AAN TEKSTEN	8
	REALISTISCHE LEESTAKEN	9
	SCHRIJFVAARDIGHEID VMBO	9
4	TOELICHTING OP GEMAAKTE KEUZES	10
	STATUS REFERENTIEKADER TAAL	10
	UITGANGSPUNTEN	10
	WIJZE VAN DIFFERENTIËREN TUSSEN DE SCHOOLSOORTEN	10
	LEES- OF LUISTERDOEL	12
	TOELICHTING PER EINDTERM	13
5	AFSLUITING	17
6	BRONVERMELDING	18

1 Inleiding

CONTEXT

In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) is Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) in 2022 gestart met het ontwikkelen van nieuwe examenprogramma's voor vmbo, havo en vwo. In 2024 leverde een vakvernieuwingscommissie de conceptexamenprogramma's op voor Nederlandse taal en literatuur.

Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) heeft als wettelijke taak om syllabi tot stand te brengen en bij regeling vast te stellen, overeenkomstig het examenprogramma. In 2024 gaf het CvTE vervolg aan de actualisatie door de onderdelen die in het examenprogramma zijn toegewezen aan het centraal examen in de syllabi te specificeren. De syllabi zijn in eerste instantie als concept opgeleverd. Nadat de conceptexamenprogramma's en conceptsyllabi in scholen zijn beproefd, krijgen deze mogelijk nog aanpassingen.

Dit document geeft een toelichting op de totstandkoming van de geactualiseerde conceptsyllabi voor Nederlandse taal en literatuur voor vmbo, havo en vwo.

STATUS VAN DE SYLLABUS

De syllabus is een voorschrijvend curriculumdocument dat de specificatie van het centraal examendeel van het examenprogramma bevat. De syllabus bevat geen specificaties voor de schoolexamenonderdelen van een examenprogramma; daartoe ontwikkelt SLO-handreikingen. Het doel van een syllabus is om een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat er in het centraal examen kan worden bevraagd. Een syllabus is ook een hulpmiddel voor leerlingen die zich op een centraal examen voorbereiden, bijvoorbeeld voor het doen van een staatsexamen.

De specificaties in de syllabus zijn een explicitering van de eindtermen voor het centraal examen. Een eindterm bestaat uit een doelzin en een uitwerking ('het gaat hierbij om'). Alleen wanneer de syllabuscommissie dit nodig vindt/vond, is er een specificatie toegevoegd.

2 TOELICHTING OP PROCES

WERKWIJZE

Het CvTE stelde in juli 2024 na een open werving de syllabuscommissie Nederlandse taal en literatuur in. Deze commissie kreeg als opdracht het ontwikkelen van syllabi bij de conceptexamenprogramma's (2024) voor het schoolvak Nederlandse taal en literatuur, voor alle schoolsoorten en leerwegen: vmbo bb, kb, gl en tl, havo en vwo. De syllabuscommissie heeft specificaties opgesteld voor de concepteindtermen Nederlandse taal en literatuur die zijn toegewezen aan het centraal examen. De syllabuscommissie formuleerde de specificaties op basis van vakinhoudelijke expertise, ervaringen vanuit de lespraktijk en feedback vanuit het veld.

De syllabuscommissie bestond uit twee werkgroepen (vmbo en havo/vwo) met elk een voorzitter en drie docentleden. De voorzitters werken in het hoger onderwijs, de docentleden werken op de respectieve schoolsoorten. De twee werkgroepen hebben de specificaties in overleg uitgewerkt en vastgesteld. Zo bewaakte de commissie de doorlopende leerlijnen tussen de diverse schoolsoorten.

De voorzitter en de docentleden zijn een dag in de week van hun dagelijks werk vrijgesteld om de syllabi te construeren. De werkgroepen werden geadviseerd door een curriculumexpert van SLO, toetsdeskundigen van Cito en de clustermanager Nederlands van het CvTE.

VERLOOP VAN DE ONTWIKKELFASE

Hierna volgt een beschrijving van de werkwijze van de syllabuscommissie Nederlandse taal en literatuur. Globaal kan de totstandkoming van de syllabus verdeeld worden in drie fasen, waarbij elke fase werd afgesloten met een raadpleging over de conceptspecificaties.

Fase 1 (september 2024 - januari 2025)

In de eerste fase (september-januari) heeft de syllabuscommissie de concepteindtermen doorgrond en zogenoemde essenties voor toetsing in het centraal examen geformuleerd. De commissie hanteerde hierbij de uitgangspunten dat ze de doorlopende leerlijnen via differentiatie tussen schoolsoorten en leerwegen, en de beoogde samenhang tussen de verschillende concepteindtermen wilde borgen. Dit proces leidde tot een aantal voorstellen aan SLO voor aanpassingen van de formulering van concepteindtermen. Op basis daarvan zijn enkele wijzigingen doorgevoerd. Deze wijzigingen zijn in september 2025 gepubliceerd op de website van SLO. De eerste fase werd afgesloten met een veldraadpleging onder een kleine groep docenten.

Eerste veldraadpleging

De eerste raadpleging vond plaats op 14 februari 2025 en was ingericht met twee online parallelsessies: een voor vmbo en een voor havo/vwo. De syllabuscommissie benaderde achttien docenten voor deelname. De achtergrond van de docenten was divers. Er namen ervaren docenten vmbo, havo en vwo aan deel, en daarnaast oud-leden van de vakvernieuwingscommissie en vertegenwoordigers van Levende Talen Nederlands. De deelnemers ontvingen voor aanvang de eerste versie van de conceptspecificaties en een aanbiedingsbrief. Na afloop is een online vragenlijst gestuurd. Eindterm 4 (vmbo) is niet bevestigd.

De kern van de feedback vanuit het **vmbo** betrof opmerkingen over de differentiatie tussen de drie leerwegen van het vmbo. Ook de samenhang tussen de verschillende eindtermen en specificaties vond men nog niet voldoende duidelijk. Verder is opgemerkt dat het niet duidelijk is welke genres (eindterm 9), argumentatieve begrippen (eindterm 10) en literaire middelen (eindterm 15) gekend moeten worden en op/tot welk niveau deze begrippen gekend moeten worden. Los hiervan vonden de deelnemers sommige begrippen te moeilijk voor het vmbo

(bijvoorbeeld objectief/subjectief). De deelnemers hadden ook graag voorbeeldopgaven gezien, met name bij literaire teksten die onderdeel gaan uitmaken van het examen.

De feedback op de specificaties bij **havo/vwo** richtte zich met name op de (on)duidelijkheid van de betekenis van begrippen. Sommige definities van begrippen waren niet duidelijk (bijvoorbeeld 'zuiver begrip', 'perspectieven'). Begrippen die niet nader worden omschreven (bijvoorbeeld 'thema'), kunnen door het veld verschillend worden geïnterpreteerd en vereisen een nadere omschrijving. Ook hier waren vragen over de genres, genrespecifieke kenmerken en retorische middelen, en dan met name de vraag welke kennis relevant is en op welke manier de leerling deze kennis nodig heeft. De differentiatie tussen havo en vwo moet verder worden uitgewerkt, met name voor eindterm 10 (argumentatie). Ook framing moet een plek krijgen in de specificaties.

Fase 2 (februari - mei 2025)

In de tweede fase heeft de syllabuscommissie de feedback uit de eerste raadpleging verwerkt tot een tweede versie van de specificaties voor de concepteindtermen. Deze herziene versies zijn voorgelegd aan een grotere groep docenten in de tweede, uitgebreide veldraadpleging. Daarnaast heeft de commissie experts op het terrein van (toetsing van) schrijfvaardigheid geraadpleegd.

Tweede veldraadpleging

De tweede raadpleging vond plaats in april 2025. In maart is via Examenblad.nl een oproep gedaan voor deelname. Hierop hebben ongeveer negentig docenten gereageerd. Deze groep docenten is verder in kaart gebracht. Deelnemers zijn geselecteerd op grond van schoolsoort en geografische spreiding. De deelnemende docenten ontvingen een e-mail met een link naar een ingesproken PowerPoint waarin zij achtergrondinformatie kregen over de totstandkoming van de specificaties en het doel van de veldraadpleging. De conceptspecificaties én een aantal voorbeeldopgaven werden bijgevoegd. De vragenlijst bestond uit algemene vragen en uit vragen over de specificaties bij de eindtermen 1, 2, 4, 9, 10 en 15/16. Eindterm 3 is niet bevraagd, want deze eindterm is niet langer toegewezen aan het centraal examen. Bij alle vragen was er ruimte voor toelichting. Deelnemers kregen van 4 tot en met 13 april de gelegenheid om feedback te geven op de concepteindtermen met een digitale vragenlijst. De respons daarop was 50%.

De syllabuscommissie heeft een analyse gemaakt van de feedback uit de ingevulde vragenlijsten. Daarbij zijn de antwoorden ingedeeld in verschillende categorieën. Reacties die te relateren waren aan examenconstructie en opmerkingen die relevant zijn voor SLO, bijvoorbeeld voor de fase van beproeven of over de schoolexamens, zijn doorgegeven aan de adviseurs van Cito en SLO.

De reacties op de concepteindtermen waren in ruime meerderheid positief. De **vmbo**-docenten noemden evenwel ook hier dat de differentiatie tussen de drie leerwegen van het vmbo niet altijd duidelijk is, met name bij eindterm 10. Ook was er behoefte aan duiding van formuleringen bij de specificaties van eindterm 1 en 2, zoals 'reflecteren op waarde', 'diep tekstbegrip' en 'communicatief doel'. Docenten vroegen zich af wanneer de betreffende eindterm is aangetoond en gaven aan dat nog duidelijker moet worden welke kennis leerlingen precies moeten hebben in het vmbo. Men had behoefte aan lijstjes of opsommingen, bijvoorbeeld bij eindterm 15, maar ook behoefte aan een motivering voor de keuzes die voor die lijstjes zijn gemaakt.

Opmerkingen over eindterm 4 schrijfvaardigheid waren overwegend positief, maar ook hier geldt dat méér voorbeeldopgaven (met correctievoorschriften) nodig zijn om een beter beeld te krijgen van toekomstige examenvragen.

De feedback op de specificaties bij **havo/vwo** richtte zich met name op de specificaties bij de eindtermen uit de domeinen B en C. Docenten vroegen zich af wat bedoeld wordt met 'kennis van genres', waarom er geen lijst van genres is en wat de havo/vwo-leerling bij deze eindterm

9 meer of anders moet doen dan een vmbo-leerling. Wat betreft argumentatie (eindterm 10) wilden docenten nadere toelichting op en/of uitleg bij (nieuwe) termen en helderheid over precieze argumentatieschema's en drogredenen. Over de introductie van de begrippen ethos, pathos en logos was wat meer verdeeldheid. De deelnemers vroegen zich ook af waar bij deze eindterm het verschil bestaat tussen havo en vwo. Bij eindterm 16 gaf een overgrote meerderheid aan een voorkeur te hebben voor een lijst met literaire middelen. Ook zijn suggesties gedaan voor (het opnemen van) andere stijlmiddelen en is opgemerkt dat de lijst willekeurig lijkt en geen onderscheid maakt tussen havo en vwo. Daarnaast verzocht men om een definitie van het begrip 'thema'.

Raadpleging experts

In deze tweede fase van het ontwikkeltraject heeft de syllabuscommissie twee deskundigen uitgenodigd om de commissie te informeren en met haar in gesprek te gaan over toetsing van schrijfvaardigheid voor het vmbo (concepteindterm 4). Prof. dr. Kees de Gloppe, emeritus-hoogleraar van de Rijksuniversiteit Groningen, heeft op 24 januari 2025 gesproken over valide toetsing van schrijfvaardigheid. Op 21 februari 2025 vertelde dr. Renske Bouwer, universitair hoofddocent Taal & Educatie aan de Universiteit Utrecht, over het beoordelen van schrijfvaardigheid, waaronder het vergelijkend beoordelen van schrijfproducten.

Fase 3 (juni - juli 2025)

De syllabuscommissie verwerkte de feedback uit de tweede raadpleging tot een derde versie van de specificaties. Ook heeft de commissie de specificaties bij eindterm 4 en de toelichting daarop verder aangescherpt op basis van de expertraadpleging. De herziene versies van de conceptspecificaties zijn voorgelegd aan twee specifieke groepen, namelijk leden van constructiegroepen (Cito) en vaststellingscommissies vmbo en havo/vwo (CvTE). Deze personen, veelal ook docenten, hebben als taak om examenopgaven te maken of examens Nederlands vast te stellen.

Derde raadpleging

De derde raadpleging vond plaats op 13 juni 2025 en bestond uit een online meeting via Teams. De leden van de vaststellingscommissies Nederlands en constructiegroepen hebben vóór aanvang van de bijeenkomst de aangepaste conceptspecificaties uit veldraadpleging 2 en een korte vragenlijst ontvangen. Tijdens de bijeenkomst hebben de leden van de genoemde commissies mondeling feedback en toelichting gegeven op de conceptspecificaties.

De syllabuscommissie heeft de informatie uit de onlinebijeenkomst en uit de ingevulde vragenlijsten verzameld. De feedback op de conceptspecificaties kan globaal als volgt worden samengevat. Voor het document als geheel adviseerde men een consistentere opbouw van de specificaties en waar mogelijk meer uniformiteit in de opbouw. Men vond de uitwerking niet evenredig verdeeld over alle eindtermen. In algemene zin had men behoefte aan een consequente en duidelijke definiëring van begrippen en handelingswerkwoorden. Ook de formulering en woordkeuze waren in sommige gevallen niet helder (bijvoorbeeld 'relatief complex', 'multimodale').

De relatie tussen de eindtermen uit de domeinen B en C met de eindtermen 1, 2 en 4 uit domein A moest explicieter worden gemaakt. Dit hebben de deelnemers meerdere keren aangegeven. Men vond het nu nog niet duidelijk voor een leerling wat deze moest weten en op welk niveau, wat de docent op welk niveau moest behandelen en hoe de 'onderliggende kennis' bevraagd gingen worden in de examens. Dit gold voor kennis over genres (eindterm 9) en voor begrippen die horen bij argumentatie (eindterm 10). Men was verdeeld over de hoeveelheid declaratieve kennis die leerlingen zouden moeten beheersen. Dit speelde ook een rol bij eindterm 15 (vmbo)/16 (havo en vwo), waarbij een lijst van literaire middelen is opgenomen. De deelnemers adviseerden om sommige begrippen duidelijker te omschrijven (bijvoorbeeld 'metafoor') en om extra begrippen op te nemen (bijvoorbeeld 'open plekken', 'tijdsprongen'). Vraag aan de syllabuscommissie was om de benodigde meta-kennis in de specificaties duidelijk

te omschrijven en ook te benoemen dat deze kennis op het examen niet expliciet zal worden bevraagd.

Op basis van de feedback tijdens deze laatste veldraadpleging formuleerden de leden van de syllabuscommissie de definitieve versie van de conceptspecificaties. Ook hebben de commissieleden onder regie van de voorzitters de toelichtingen bij de specificaties en bij de inhoud en het proces nader omschreven.

Oplevering

De commissie heeft op 1 augustus 2025 de conceptsyllabus Nederlandse taal en literatuur opgeleverd aan het CVTE.

3 NIEUW TE TOETSEN INHOUDEN CENTRAAL EXAMEN

Het vak Nederlandse taal en literatuur leidt leerlingen op tot taalvaardige, taalbewuste en cultuurbewuste burgers die kunnen deelnemen aan een geletterde, meertalige en pluriforme samenleving, aldus de vakvernieuwingscommissie in de karakteristiek van de vernieuwde conceptexamenprogramma's Nederlandse taal en literatuur. Elk programma kent drie domeinen: Communicatie, Taal en Literatuur. Deze domeinen dragen in samenhang bij aan doelgericht communiceren en omgaan met een continue stroom aan informatie in onze maatschappij.

SAMENHANG

De eindtermen in domein A (Communicatie) zijn beschreven vanuit een communicatief perspectief: taalgebruik wordt gezien als middel om doelen te bereiken en voor kennisopbouw en begrip. In het centraal examen worden lees- en luistervaardigheid (eindtermen 1 en 2) getoetst. Leerlingen tonen begrip van een tekst, reflecteren op de bruikbaarheid, betrouwbaarheid en overtuigingskracht van teksten en evalueren deze vanuit een gegeven lees- of luisterdoel. Het luisterdoel is overigens alleen van toepassing op de digitale examens voor vmbo bb en kb.

Voor de reflectie op en evaluatie van teksten hebben leerlingen kennis nodig van genres (eindterm 9), argumentatie (eindterm 10) en literaire middelen (eindterm 15 vmbo / eindterm 16 havo/vwo). Deze kennis uit de domeinen B (Taal) en C (Literatuur) maakt deel uit van het examenprogramma, waardoor de samenhang tussen de drie domeinen versterkt is.

Genrekennis (eindterm 9) is een nieuwe exameninhoud. Leerlingen zijn zich ervan bewust dat teksten bepaalde genrekenmerken hebben en dat die bepalend zijn voor het begrip en interpretatie van een tekst. Teksten kunnen binnen een genre variëren of kunnen kenmerken van verschillende genres combineren. Deze aspecten zijn van belang bij het beoordelen van de bruikbaarheid en betrouwbaarheid van teksten.

Voor vmbo-leerlingen is het beoordelen van de overtuigingskracht van teksten (eindterm 10) een vernieuwde inhoud. Ze betrekken daarbij de argumentatie (logos), de geloofwaardigheid van de auteur of spreker (ethos) en de wijze waarop deze emoties bij het publiek oproept (pathos). Ze maken onderscheid tussen feit en mening en kunnen aanwijzen hoe een auteur probeert de boodschap kracht bij te zetten of probeert emoties op te roepen bij het publiek.

Voor havo en vwo heeft het beoordelen van de overtuigingskracht van teksten eveneens een vernieuwde invulling gekregen. Ook havo- en vwo-leerlingen zijn vertrouwd met de termen logos, ethos en pathos. Daarnaast kunnen zij argumentatie kritisch beoordelen aan de hand van een vaste set kritische vragen.

Voor alle schoolsoorten geldt dat leerlingen met hun kennis van literaire middelen (eindterm 15 vmbo / eindterm 16 havo/vwo) analyseren hoe een auteur die middelen kan inzetten om de boodschap te versterken of het publiek te bescapelen. Leerlingen van vmbo gl/tl, havo en vwo zijn daarnaast in staat framing te analyseren en zodoende te zien hoe een auteur of spreker met behulp van taal een beeld van een onderwerp of persoon oproept, waarbij informatie benadrukt, verborgen of veranderd wordt.

DIVERSITEIT AAN TEKSTEN

Het centraal examen bevat rijke, zakelijke en literaire teksten van uiteenlopende niveaus. Het examen voor vmbo bb en kb bevat naast teksten op papier ook kijk- en luisterfragmenten. Een set van teksten kan ook bronnen van mindere kwaliteit bevatten om bijvoorbeeld de vaardigheid van kritisch lezen te beproeven. Met deze diversiteit doet het examen meer recht aan de maatschappelijke realiteit van nu, waarin de leerlingen elke dag een continue en zeer diverse stroom aan teksten verwerken. Afhankelijk van de schoolsoort kunnen de zakelijke teksten betrekking hebben op neerlandistieke, maatschappelijke, culturele en studie- of beroepsgerelateerde onderwerpen. Teksten kunnen op zichzelf of in samenhang met andere teksten worden bevraged.

Het examen kan door het gebruik van uiteenlopende teksten uit verschillende genres effectief toetsen of leerlingen in staat zijn tot diep lezen. Door de toevoeging van literaire teksten aan het examen wordt de samenhang zichtbaar tussen het gebruik van literaire middelen in zakelijke en literaire teksten, de creativiteit die een auteur daarbij inzet en het effect van gemaakte taalkeuzes. Kennis van literaire middelen (domein C) kent zo een functionele toepassing in receptieve taken (domein A). Traditionele verhaal- of poëzieanalyse zal geen deel uitmaken van het centraal examen.

REALISTISCHE LEESTAKEN

Het examen bevat zowel opgaven bij enkelvoudige teksten als opgaven waarbij leerlingen vanuit een realistische setting of leestaak teksten rondom een bepaald thema met elkaar vergelijken en beoordelen. De bedoeling hiervan is de vaardigheid van reflectie en evaluatie te toetsen. Deze ontwikkeling is al zichtbaar in de recente havo- en vwo-examens.

SCHRIJFVAARDIGHEID VMBO

Voor alle leerwegen van het vmbo is schrijfvaardigheid (eindterm 4) een onderdeel van het centraal examen; de aard van de opdrachten verandert wel. Voorop staat de vraag of de leerlingen in staat zijn een communicatief effectieve tekst te schrijven. Het functionele schrijven wordt bevorderd door de koppeling tussen schrijven en de kennis uit de andere domeinen. Zo moeten leerlingen hun kennis over genres (eindterm 9) en hun inzicht in het effect van keuzes in taalgebruik (eindtermen 10 en 15) toepassen bij het uitvoeren van de schrijftaak.

4 TOELICHTING OP GEMAAKTE KEUZES

STATUS REFERENTIEKADER TAAL

Voor de ontwikkeling van de centrale examens voor het schoolvak Nederlandse taal en literatuur geldt dat het referentiekader taal in acht genomen moet worden. Daarmee wordt bedoeld dat de centrale examens voor de verschillende onderwijssoorten wat referentieniveau betreft in relatie zullen staan tot het referentiekader taal. Voor vmbo wordt 2F in acht genomen, voor havo 3F en voor vwo 4F.

Wat de te toetsen inhouden betreft, zijn de conceptsyllabi onafhankelijk van het referentiekader taal ontwikkeld. Voor deze inhouden waren de conceptexamenprogramma's voor het vak Nederlandse taal en literatuur leidend.

UITGANGSPUNTEN

Vanuit de karakteristiek van het vak Nederlandse taal en literatuur, het toelichtingsdocument bij de conceptexamenprogramma en de opdracht gegeven vanuit het CvTE waren voor de syllabuscommissie de volgende uitgangspunten leidend bij de te maken keuzes:

1. In het centraal examen is een centrale plek ingeruimd voor diep tekstbegrip, waarbij de drie domeinen in samenhang worden getoetst. De kennis en vaardigheden uit de domeinen B (Taal) en C (Literatuur) staan in dienst van domein A (Communicatie).
2. Voor de specificatie van de eindtermen behorend bij domeinen B en C is daarom als uitgangspunt genomen om alleen die kennis en vaardigheden expliciet te benoemen die bijdragen aan tekstbegrip, interpretatie, evaluatie en beoordeling van een zakelijke en/of literaire tekst.
3. Het verschil in niveau en complexiteit in examinering tussen de verschillende schoolsoorten en leerwegen wordt bepaald door de specificaties in de syllabus. Daarnaast wordt differentiatie bewerkstelligd door de combinatie van tekstkeuze en vraagstelling. De volgende paragraaf werkt de wijze van differentiëren verder uit.

WIJZE VAN DIFFERENTIËREN TUSSEN DE SCHOOLSOORTEN

De eindtermen in domein A verschillen in formulering en specificatie weinig van elkaar. Alle leerlingen moeten immers laten zien dat zij teksten begrijpen, erop kunnen reflecteren en kunnen evalueren. Op het centraal examen komen de verschillen tussen de schoolsoorten tot uiting in de combinatie van veronderstelde kennis, niveau van de vraagstelling en tekstkeuze.

De syllabuscommissie gaat uit van de volgende factoren die van invloed zijn op de niveaubepaling van de centrale examens:

- Onderwerp van de teksten: toenemende abstractiegraad van de teksten van vmbo naar vwo, rekening houdend met de bekendheid van onderwerpen en de frequentie waarmee kandidaten met die onderwerpen in aanraking komen.
- Tekstkenmerken: toenemende complexiteit op het gebied van zinsbouw, woordkeuze, lengte, gelaagdheid en structuur en toenemende informatiedichtheid van vmbo naar vwo.
- Combinatie van teksten: toenemende mate van complexiteit van een set teksten die in samenhang met elkaar bevraagd worden. De teksten kunnen bijvoorbeeld meer of minder variëren in aantal, toegankelijkheid, niveau, betrouwbaarheid, kwaliteit en lengte. Ook kunnen zakelijke teksten en literaire teksten gecombineerd worden aangeboden.

- Genres: grote diversiteit van zakelijke en literaire genres in een variëteit aan kwaliteit en complexiteit. De syllabuscommissie brengt geen beperking in genres aan voor de examens voor vmbo of havo of vwo, omdat de moeilijkheidsgraad van een examen daarmee niet direct samenhangt.
- Vraagstelling: toenemende moeilijkheidsgraad van de vraagstelling in combinatie met de aangeboden bronnen. Bijvoorbeeld op het gebied van meervoudig tekstbegrip en het beoordelen van bruikbaarheid en betrouwbaarheid. De moeilijkheidsgraad van de opgaven hangt samen met de mate van sturing vanuit de opgave en het aantal denkstappen dat de kandidaat zelfstandig moet zetten.

vmbo basis

De onderwerpen en beschreven situaties van de teksten zijn alledaags en concreet, en sluiten aan bij de leefwereld en de schoolse, beroepsgerichte of maatschappelijke context van de leerling. Voor de analyse en beoordeling van de aanvaardbaarheid, bruikbaarheid en betrouwbaarheid van teksten krijgt de leerling een grote mate van sturing vanuit de vraag en is de noodzakelijke informatie eenvoudig uit de tekst af te leiden.

vmbo kader

De onderwerpen en beschreven situaties van de teksten zijn alledaags en concreet, en sluiten aan bij de leefwereld en de schoolse, beroepsgerichte of maatschappelijke context van de leerling, maar kunnen ook verder van de leerling afstaan. Voor de analyse en beoordeling van de aanvaardbaarheid, bruikbaarheid en betrouwbaarheid van teksten krijgt de leerling een grote mate van sturing vanuit de vraag en is de noodzakelijke informatie eenvoudig uit de tekst af te leiden.

vmbo gl/tl

De onderwerpen en situaties van de teksten sluiten aan bij de leefwereld en de schoolse, beroepsgerichte of maatschappelijke context van de leerling. De teksten kunnen betrekking hebben op neerlandistieke onderwerpen. De teksten zijn relatief complex, maar hebben een duidelijke structuur. Bij het gebruik van meerdere teksten kunnen deze variëren in moeilijkheidsgraad en kwaliteit. Voor de analyse en beoordeling van de aanvaardbaarheid, bruikbaarheid en betrouwbaarheid van teksten krijgt de leerling een zekere mate van sturing vanuit de vraag en is de voor het antwoord noodzakelijke informatie expliciet dan wel impliciet in de tekst aanwezig.

havo

De onderwerpen en situaties zijn van maatschappelijke, studie-, beroepsgerelateerde, of neerlandistieke aard. De teksten zijn relatief complex, maar hebben een duidelijke structuur. Bij het gebruik van meerdere teksten kunnen deze variëren in moeilijkheidsgraad en kwaliteit. De leerling kan bij de analyse en beoordeling van de aanvaardbaarheid, bruikbaarheid en betrouwbaarheid van teksten zelfstandig en waar nodig met sturing de voor het antwoord noodzakelijke expliciete dan wel impliciete informatie uit de tekst vinden en gebruiken.

vwo

De onderwerpen en situaties zijn van maatschappelijke, studie-, beroepsgerelateerde, neerlandistieke of academische aard. De teksten zijn relatief complex en de structuur is niet altijd onmiddellijk duidelijk. Bij het gebruik van meerdere teksten kunnen deze variëren in moeilijkheidsgraad en kwaliteit. De leerling kan bij de analyse en beoordeling van de aanvaardbaarheid, bruikbaarheid en betrouwbaarheid van teksten zelfstandig de voor het antwoord noodzakelijke expliciete dan wel impliciete informatie uit de tekst vinden en gebruiken.

LEES- OF LUISTERDOEL

De eindtermen 1 en 2 bevatten de toevoeging 'afgestemd op het lees- of luisterdoel'. Het 'luisterdoel' is van toepassing op de digitale examens voor vmbo bb en kb; deze bevatten video- en/of audiofragmenten.

Vooralsnog toetsen de centrale examens voor vmbo gl/tl, havo en vwo geen luistervaardigheid. De formulering van de eindterm houdt de mogelijkheid open dat in de toekomst ook voor die schoolsoorten video- en audiofragmenten worden opgenomen in het examen.

TOELICHTING PER EINDTERM

Eindterm 1:

De leerling toont begrip van zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel. (B)

Essentie voor het ce

De leerling kan de inhoud van en de samenhang binnen teksten beschrijven en uitleggen, en de betekenis hieruit afleiden, ook als deze impliciet is. De leerling gebruikt bij het begrijpen van zakelijke en literaire teksten zo nodig de kennis van genres (eindterm 9), de middelen van overtuigingskracht (eindterm 10) en de literaire middelen (eindterm 15 vmbo / eindterm 16 havo/vwo).

Toelichting

Het examen bestaat uit zakelijke teksten en voor een substantieel deel uit literaire teksten. De teksten kunnen zowel afzonderlijk als in samenhang worden bevroegd. Daarnaast kan de leerling kennis van literaire middelen gebruiken bij het begrip van zowel zakelijke als literaire teksten. Middelen zoals perspectiefwisselingen en beeldspraak komen immers ook voor in zakelijke teksten en zijn van invloed op het begrip van een tekst.

De syllabuscommissie kiest ervoor om de zinsnede 'ook als deze impliciet is' expliciet in de essentie op te nemen. Een leerling moet namelijk de betekenis van een tekst letterlijk uit een tekst kunnen halen, maar ook tussen de regels door kunnen lezen.

Waar vmbo bb/kb-leerlingen communicatieve doelen, perspectieven, publiek en context in relatie tot het genre moeten kunnen beschrijven, moeten vmbo-leerlingen uit de leerweg gemengd/theoretisch en de havo- en vwo-leerlingen deze elementen in relatie tot het genre kunnen analyseren. Analyseren vraagt een hogere cognitieve belasting dan beschrijven. Daarnaast kan het zo zijn dat er tussen de schoolsoorten verschil is in de mate van sturing vanuit de opgave bij de duiding van communicatieve doelen, perspectieven, publiek en context, in relatie tot het genre.

Binnen de context van het examen heeft het begrip 'thema' de volgende betekenissen:

1. het gemeenschappelijke onderwerp van een set teksten;
2. de grondgedachte van een literaire tekst.

Bij bevraging van het thema van literaire teksten wordt de grondgedachte van de tekst bedoeld.

Eindterm 2:

De leerling evalueert en reflecteert op zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel. (B)

Essentie voor het centraal examen

Bij deze eindterm gaat het om het diepe begrip van één of meerdere teksten. Dit wil zeggen dat de leerling op basis van het lees- of luisterdoel teksten vergelijkt, en kritisch omgaat met en reflecteert op de inhoud, de vorm en de gebruikte perspectieven in een tekst.

De leerling beoordeelt de waarde van de tekst(en), gekoppeld aan het leesdoel. De leerling past bij de evaluatie van en reflectie op zakelijke en literaire teksten kennis toe van genres (eindterm 9), de middelen van overtuigingskracht (eindterm 10) en de literaire middelen (eindterm 15 vmbo / eindterm 16 havo/vwo).

Toelichting

Deze eindterm verankert diep begrip van teksten in het examenprogramma van het vak Nederlandse taal en literatuur. Bij diep begrip gaat het met name om de vaardigheden evalueren en reflecteren. Daarnaast is het doel om de samenhang tussen de drie domeinen uit

de eindtermen te versterken. Schrijvers en sprekers kunnen putten uit een breed repertoire aan middelen om hun doel te bereiken, waarbij bijvoorbeeld literaire middelen binnen een andere context kunnen worden ingezet als retorische middelen.

Bij het beoordelen van de bruikbaarheid van bronnen binnen een gegeven leesdoel spelen twee criteria een rol: relevantie en betrouwbaarheid.

Bij relevantie gaat het om de vraag in hoeverre een bron op basis van de inhoud aansluit op het gegeven leesdoel. Zo is een wetenschappelijk rapport over files zeer relevant voor een profielwerkstuk over het oplossen van de fileproblematiek, maar zijn de dagelijkse filemeldingen van de ANWB daarbij nauwelijks tot niet relevant. De bruikbaarheid in de zin van relevantie is dus afhankelijk van het leesdoel (Rooijackers, te verschijnen).

Voor het beoordelen van de betrouwbaarheid let de leerling op kenmerken van de tekst die gekoppeld zijn aan auteur, bron, inhoud en taalgebruik.

Over het algemeen zullen betrouwbare en relevante bronnen bruikbaar zijn binnen een gegeven leesdoel. Er zijn echter ook scenario's denkbaar waarbinnen een bron die op basis van deze kenmerken onbetrouwbaar is, tóch bruikbaar is. Zo is een zwak onderbouwd betoog van een scholier over de fileproblematiek niet betrouwbaar, maar wél bruikbaar voor een onderzoek naar de perceptie van jongeren van het gebruik van de auto.

Eindterm 4 (alleen vmbo):

De leerling schrijft afgestemd op doel, publiek en context. (B)

Essentie voor het centraal examen

De leerling kan op basis van een of meerdere schrijftaken (delen van) zakelijke teksten (her)schrijven. De centrale vraag hierbij is of de leerling met de geschreven tekst het communicatieve doel bereikt. De leerling schrijft teksten voor analoge en digitale kanalen.

De leerling gebruikt bij het schrijven van teksten zo nodig kennis van genres (eindterm 9), de middelen van overtuigingskracht (eindterm 10) en de literaire middelen (eindterm 15).

De leerling kan relevante informatie uit verschillende bronnen verwerken tot een voor de doelgroep begrijpelijke en in de gegeven context passende tekst.

Toelichting

Het functionele schrijven wordt bevorderd door de koppeling tussen schrijven en de kennis uit de andere domeinen. Zo moet de leerling kennis over genres en inzicht in het effect van keuzes in taalgebruik toepassen.

De syllabuscommissie heeft gekozen voor genres die voorkomen in de praktijk, het vervolgonderwijs en het maatschappelijke leven van de leerling, en die tegelijkertijd binnen de context en omvang van het centraal examen bevroegd kunnen worden. De lijst van genres is niet uitputtend en is ook niet als zodanig bedoeld. Het is niet de bedoeling dat de leerling tijdens de voorbereiding op het centraal examen de lijst met genres uit het hoofd leert. Het doel is dat de leerling laat zien in staat te zijn om communicatief effectieve zakelijke teksten te schrijven. Daarbij staat niet de tekstsoort centraal, maar eerder de vraag of de leerling het communicatieve doel met zijn tekst heeft bereikt.

De in de syllabus genoemde zakelijke genres bevatten alle feitelijke en/of waarderende onderdelen. Een leerling die feiten weergeeft, kan dat in elke tekst toepassen: in een nieuwsbericht, een werkinstructie, een sollicitatiebrief et cetera. Een leerling die wil overtuigen met argumenten of zijn mening geeft, doet dat in zowel een advies, oproep, review en dergelijke. De keuzes die de leerling maakt bij het schrijven zijn afhankelijk van het doel, het publiek en de context waarin de tekst functioneert.

De schrijfoopdrachten kunnen gekoppeld worden aan leestekstfragmenten of kijk/luisterfragmenten. Ook de bron van waaruit de leerling gaat schrijven kan divers zijn: afbeelding, infographic, tekst, film/videofragment, audiofragment.

De variatie aan mogelijke schrijfoopdrachten is een vernieuwing ten opzichte van de huidige situatie, waarbij effectief twee soorten teksten per leerweg in het examen voorkomen. De syllabuscommissie wil met de keuze voor de lijst van genres meer variatie aanbrengen in het examen.

Om de validiteit van de toetsing van schrijfvaardigheid te vergroten, pleit de syllabuscommissie voor een examen dat bestaat uit meerdere (korte) schrijftaken. Het is ook mogelijk dat naast een complete schrijftaak een taak voorkomt die een of meerdere deelaspecten van schrijfvaardigheid toetst. Zo kan in een schrijftaak om een parafrase worden gevraagd of een leerling krijgt de opdracht een informele tekst te herschrijven tot een formele tekst. Ook spelling, taalverzorging en taalconventies kunnen afzonderlijk in schrijftaken worden getoetst.

Om de betrouwbaarheid van de beoordeling te borgen is ook gekozen voor andere wijzen van beoordelen van schrijfvaardigheid. Naast analytische beoordeling is een meer holistische benadering van beoordelen noodzakelijk, zoals comparatieve beoordeling of schaalbeoordeling.

Eindterm 9:

De leerling toont inzicht in zakelijke en literaire genres. (B)

Essentie voor het ce

De leerling weet dat een tekst van een bepaald genre aan bepaalde kenmerken kan of moet voldoen en dat teksten binnen een genre kunnen variëren of dat teksten kenmerken van verschillende genres combineren.

De leerling herkent dat het volgen of doorbreken van genrekenmerken in een tekst het begrip van de tekst beïnvloedt (eindterm 1) en gebruikt genrekennis bij de evaluatie van en reflectie op teksten (eindterm 2).

Toelichting

Eindterm 9 betreft een vernieuwing van het examenprogramma. De oude indeling in tekstsoorten (uiteenzetting, beschouwing, betoog) en de daarbij behorende tekstvormen is losgelaten.

Het begrip 'genre' helpt bij het ordenen en herkennen van verschillende teksten die in de persoonlijke, schoolse en maatschappelijke omgeving voorkomen. Het is voor het ce niet de bedoeling dat de leerling voorbeelden van genres en hun kenmerken uit het hoofd kent: de leerling beschikt over (meta)kennis van genres en kent de algemene kenmerken waarop je genres kunt onderscheiden.

Globaal onderscheiden we literaire en zakelijke genres. Voorbeelden van literaire genres zijn: gedicht, songtekst, verhaal, roman, graphic novel, fabel, verhalende podcast en spoken word. Voorbeelden van zakelijke genres zijn: nieuwsbericht, beschrijving, instructie, recept, schoolboektekst, verklaring, infographic, oproep, verzoek, beschouwing, betoog, respons, column, recensie, reclame en ingezonden brief. Op het examen kunnen ook andere genres en mengvormen gebruikt worden.

Eindterm 10:

De leerling beoordeelt de overtuigingskracht van een tekst en de auteur of spreker. (B)

Essentie voor het ce

De leerling heeft kennis van de middelen die ingezet kunnen worden om te overtuigen.

Deze kennis gebruikt hij voor het begrijpen van teksten (eindterm 1) en het evalueren van en reflecteren op teksten (eindterm 2).

Bij de beoordeling van de overtuigingskracht wordt gelet op de argumentatie (logos), de geloofwaardigheid van de auteur of spreker (ethos) en de wijze waarop de auteur of spreker emoties bij het publiek oproept (pathos). Hierbij kunnen ook visuele elementen een rol spelen.

De functionele bevraging van argumentatie staat centraal.

Toelichting vmbo

Voor het vmbo zijn de begrippen ethos, pathos en logos nieuw. Kennis van deze begrippen helpt de leerling om tot diep begrip van tekst(en) te komen (eindtermen 1 en 2). Om de aansluiting met de havo te waarborgen, heeft de syllabuscommissie ervoor gekozen om framing bij vmbo gl/tl op te nemen.

Toelichting havo/vwo

De syllabuscommissie is uitgegaan van de algemene kritische vragen die gesteld kunnen worden over de argumentatieschema's. Traditioneel gezien is er sprake van zes argumentatieschema's, namelijk argumentatie gebaseerd op basis van oorzaak en gevolg, kenmerk of eigenschap, voor- en nadelen, voorbeelden, vergelijking en autoriteit. In deze argumentatieschema's worden sommige algemene kritische vragen echter meermaals gesteld, zoals bij een kenmerk en een voorbeeld. De syllabuscommissie kiest om die reden voor een andere indeling, gebaseerd op Van Eemeren (2011). Van Eemeren gaat uit van een driedeling, namelijk argumentatie die gebaseerd is op een vergelijking, kenteken of een causaal verband. Deze driedeling sluit de autoriteitsargumentatie uit, terwijl het argumentatieschema minstens zo belangrijk is. Daarom is gekozen voor vier argumentatieschema's: autoriteitsargumentatie, kentekenargumentatie (kenmerk of eigenschap en voorbeelden), vergelijkingsargumentatie en causaliteitsargumentatie (oorzaak en gevolg en voor- en nadelen).

De drogredenen zijn verdeeld in twee categorieën: een onjuist beroep op een argumentatieschema en een overtreding van een discussieregel. De vanuit de traditie bekende drogredenen vanwege een onjuist beroep op een argumentatieschema zijn nu negatieve antwoorden op de algemene kritische vragen. Er is bijvoorbeeld sprake van een onjuist beroep op causaliteitsargumentatie wanneer er een hellend vlak wordt gebruikt: het een leidt niet tot het ander.

Daarnaast is de leerling in staat overtredingen van een discussieregel op te merken: de persoonlijke aanval, het dreigement, het ontduiken van de bewijslast en het vertekenen van het standpunt. Het bespelen van het publiek is als drogreden komen te vervallen vanwege de overtuigingsmiddelen ethos en pathos. De kenmerkende aspecten die daarbij horen, zorgen voor meerdere invalshoeken om de overtuigingskracht van de tekst te kunnen beoordelen.

Eindterm 15 vmbo / 16 havo en vwo:

De leerling toont inzicht in het gebruik van literaire middelen bij de interpretatie van teksten. (B)

Essentie voor het ce

De leerling gebruikt waar nodig kennis van literaire middelen bij het begrip van teksten (eindterm 1) en de evaluatie van en reflectie op teksten (eindterm 2). Kennis van literaire middelen wordt daarbij niet op zichzelf bevestigd.

Toelichting

De specificatie bevat die literaire middelen die bij het overbrengen van een boodschap en/of de interpretatie van een tekst een rol kunnen spelen en die binnen de context en omvang van het ce bevestigd kunnen worden. Hierbij is rekening gehouden met het gevraagde kennisniveau van de leerling en de mogelijke complexiteit van de teksten. In het centraal examen worden geen definities van deze begrippen uit de lijst van literaire middelen gevraagd. De vragen in het examen hebben geen betrekking op de formele verhaal- en poëzieanalyse. De toewijzing van deze eindterm aan zowel het centraal examen als het schoolexamen biedt scholen de ruimte om alle aspecten en termen die niet in het centraal examen worden bevestigd desgewenst een plek te geven in het schoolexamen.

5 AFSLUITING

De conceptsyllabi voor Nederlandse taal en literatuur zijn onder leiding van het CvTE en in nauwe samenwerking met de ketenpartners SLO, Cito en het ministerie van OCW tot stand gekomen.

Na de fase van beproeven worden de examenprogramma's en syllabi definitief gemaakt en besluit het ministerie van OCW over het moment van invoering van de programma's. Op dit moment heeft de syllabus nog een conceptstatus.

Meer informatie over de actualisatie en de syllabi, evenals de conceptsyllabi van andere vakken, staat op www.examenblad.nl.

Meer informatie over de actualisatie van de examenprogramma's, zowel de conceptexamenprogramma's als de toelichting daarop, staat op www.slo.nl.

Voor vragen over de geactualiseerde syllabi kun je terecht bij de [examenlijn](#).

6 BRONVERMELDING

Dera, J., Gubbels, J. Van der Loo, J., & Van Rijt, J. (2023). *Vaardig met vakinhoud: Handboek vakdidactiek Nederlands*. Uitgeverij Coutinho.

Herder, A., Pleumeekers, J., & Van Schaik, N. (2024). *Toelichtingsdocument Conceptexamenprogramma's Nederlandse taal en literatuur voor vmbo, havo en vwo*. SLO.

Joosten, C., Peppelenbos, C., & Temme, B. (2020). *Basisboek literatuur*. Uitgeverij Kleine Uil.

Karreman, J., & Van Enschoot, R. (2023). *Tekstanalyse. Methoden en toepassingen*. Van Gorcum.

Rooijackers, P. (te verschijnen). 'Op de wijsheid van anderen leren bouwen; of wat is diep begrip? Een tweeluik. *Levende Talen Magazine*.

SLO (2024). *Examenprogramma's Nederlands*. Geraadpleegd op 11 oktober 2024 via <https://www.slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/actualisatie-examenprogramma/examenprogramma-nederlands/>

Van Eemeren, F., & Snoeck Henkemans, F. (2011). *Argumentatie: inleiding in het identificeren van meningsverschillen en het analyseren, beoordelen en houden van betogen*. Noordhoff.

COLLEGE VOOR TOETSEN EN EXAMENS

Diploma's in Nederland zijn voor een belangrijk deel gebaseerd op landelijke, centrale examens. Het vertrouwen van vervolgopleidingen en werkgevers in diploma's is dus onder meer afhankelijk van de kwaliteit van die examens.

Als College voor Toetsen en Examens (CvTE) zorgen we voor centrale examens die dat vertrouwen waard zijn. Vanuit de gedachte 'van, voor en door het veld' werken we nauw samen met mensen uit het onderwijs, zoals docenten, leerkrachten en examensecretarissen.

cvte.nl

SAMEN BOUWEN WE AAN GOEDE TOETSEN EN EXAMENS

 Toetsen primair onderwijs: doorstroomtoetsen en leerlingvolgsystemen. Vergelijkbaarheid van doorstroomtoetsresultaten en kwaliteitsbewaking van doorstroomtoetsen en leerlingvolgsystemen.
Cvtetoetsenpo.nl

 Centrale examens voortgezet onderwijs: het centrale deel van de eindexamens vmbo, havo of vwo. Het diploma geeft toegang tot passend vervolgonderwijs.
Examenblad.nl

 Staatsexamens voortgezet onderwijs: examens voor iedereen die individueel of op vso-scholen niet in staat is via het regulier voortgezet onderwijs examen af te leggen.
Staatsexamensvo.nl

 Centrale examens middelbaar beroeps-onderwijs: centrale examens Nederlandse taal en Engels voor studenten in het mbo. De uitkomst is onderdeel van het mbo-diploma.
Examenbladmbo.nl

 Staatsexamens Nederlands als tweede taal: examens Nederlandse taal voor iedereen die Nederlands niet als moedertaal heeft. Het diploma toont aan dat het Nederlands voldoende is voor werk of opleiding.
Staatsexamensnt2.nl